

Çanakkale Muharebeleri Sırasında İstanbul'da Yardım Faaliyetleri*

Lokman ERDEMİR**

Özet

Bir cephede başarı ya da başarısızlık, birliklerin durumu ve lojistik hizmetlerinin ikmali ile de ilgilidir. Cephedeki askerin her türlü ihtiyacının temini, yaralananların tedavisi ve belki her şeyden önemlisi cephe gerisinde kalan yakınlarının unutulmaması zaferin ardındaki önemli amillerdendir.

Birkaç yıl öncesine kadar Balkanlarda hazin bir şekilde mağlup olan bu asker şimdi cephede bir destan yazmaktadır. Bu destanın askerlerin kahramanlıkları üzerinden anlatılması, sadece hakikatin bir kısmının ifadesidir. Oysa memleket insanı muharebeler sırasında cephedeki asker gibi kendisine terettüp edenleri yerine getirmeye çalışmış, bu amaçla ferdi veya dernekler vasıtasıyla cephedeki askerler ve geride kalanlar yakınları için yardımdan geri kalmamıştır. Devletin sadece kendi imkânları ile temini, mevcut Osmanlı ekonomisinin durumu da düşünüldüğünde ihtimal dışı olan birçok alanda halk kendine düşeni layıkıyla yerine getirmiş; yardım kampanyaları düzenlemiş, gerektiğine emeğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Savaşı, İstanbul, Dernek, Kadın, Yardım

Relief Efforts in Istanbul During the Battle of Gallipoli

Abstract

Success or failure in a front depends on the situation of the troops and the supply of logistical services. Fulfillment of the needs of the soldiers in the front,

* Bu makale, *Sebepler ve Sonuçları ile Çanakkale Savaşları: Sosyal Tarih Açısından, adlı* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2008) doktora çalışmamızın "Yardım Faaliyetleriyle" ilgili başlıklarının yeni belge ve bilgilerle genişletilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; lokmanerdemir@hotmail.com

treatment of the wounded soldiers and perhaps most important of them all, the remembrance of their relatives left behind are among the important factors of victory.

After the victory won by the nation at the Dardanelles, one of the forgotten matters was this issue. These soldiers, who suffered a bitter defeat only a few years ago at the Balkans, now showed a legendary defense at the front. The telling of the story of this legend from the viewpoint of the valor of the soldiers is the expression of only a part of the truth. In fact, the countrymen tried to be incumbent just like the soldiers in the front and they did not hesitate to help the soldiers in the front and their relatives left behind via personal ways or associations. On many fields in which the empire was insufficient due to its poor economic conditions, the people did their best, organized aid campaigns and labored when necessary.

Keywords: *Battle of Gallipoli, Istanbul, Association, Woman, Aid*

Giriş

1915 yılında sadece Çanakkale Cephesi'nde sıkıntılar yaşanmamıştır. Hayatın idamesinin erkekler üzerine tesis edildiği bir toplumda savaşın etkisi, başta İstanbul olmak üzere bütün Anadolu'da hissedilmiştir. Bir yandan da ilan edilen seferberlik¹ gereği 20'sinden 45 yaşına kadar insanların silahlaltına altına alınmasının etkisi kendisini iktisadi hayatta gösterecektir.

Ayrıca bir savaşın kazanılması, askeri gücünün keyfiyeti yanında bu kuvvetin ikmalî ile de ilgilidir. Askerin giyeceği elbisesinden ayağındaki postalına varıncaya kadar tüm ihtiyaçlarının temini cephede başarı için büyük önem arz etmektedir. Zira yaraların tedavisi için gerekli hazırlıklar yapılmış olmalı, asker de geride kalan yakınları için endişe içinde olmamalıdır. Bu hususlar, Çanakkale Muharebeleri sırasında ihmal edilmemiş, gerekli tedbirler resmi veya sivil olarak alınmaya çalışılmıştır.²

1 "Berrî ve bahrî kuvva-yı askeriyemizin kısmen hâl-i seferberiyeye vaz'ı hususuna irâde-i seniye sâdır olmuştur." *İkdam*, 21 Temmuz 1330 [3 Ağustos 1914], s. 1; "Seferberliğe dâhil evvelki gün duvarlara ilsâk edilen beyannâmeler", *Tasvîr-i Efkâr*, 22 Temmuz 1330, [4 Ağustos 1914], s. 1.

2 5. Ordu birliklerin lojistik ikmalî, ordu teşkilinden üç gün sonra 27 Mart'ta 1ve 2. Orduların menzîl teşkilatlarından faydalanılarak kurulan 5. Menzîl Teşkilatı tarafından yapılmıştır. Cephenin ikmalî için henüz yeni kurulmuş olmasına rağmen 5. Menzîl, üzerine düşeni en iyi şekilde yapmıştır. Onlarca işe ve cephane nakliye kolları ile cepheye ihtiyaç malzemelerini taşıırken cepheden de yaralı ve hastaları yaralı nakliye kolları vasıtasıyla sargı yerlerine veya menzîl hastanelerine ya da Ağaderesi ve Akbaş İskelesi'ndeki nakliyat hastanelerine nakletmiştir. ATASE (Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi), Kls. 182, Dos. 781, Fih. 1; *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı Devri: Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1915-Ocak 1916)*, C. 5, 3. Kitap: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara 1980, s. 525.

18 Mart Deniz Savaşı³ sonrası İngiltere ve müttefikleri Çanakkale Boğazı'nı karadan geçmek için 25 Nisan 1915⁴ sabahı çıkarma harekâtına başlamışlardır. Bu tarihi müteakip birkaç gün içinde cephe gerisinde de büyük bir hareketlik yaşanmış, Gelibolu Yarımadası'ndan⁵ mevcut hastanelerin yeterli gelmemesi üzerine İstanbul'a binlerce yaralı nakledilmeye başlanmıştır.⁶ Gelen yaralıların ihtiyaçlarının temini gerekmektedir. Halk bu duruma bigâne kalmamış, gerek önceden yapılan planlar çerçevesinde gerekse ihtiyaç duyulduğu hallerde millet kendi inisiyatifi ile yardım için seferber olmuştur.

Yardım Cemiyetleri

Çıkarmadan hemen sonra İstanbul'a nakli yapılan binlerce yaralı ile birlikte yeni sıkıntılar baş göstermiştir. Bu süreçte mevcut ve yeni kurulan onlarca yardım cemiyeti faaliyetleri ile cephe ve cephe gerisinde görülen sıkıntılara bir çözüm bulmaya çalışmış, binlerce askerin yardımına koşmuş, geride kalan şehit çocukları ve yakınlarını da himaye etmiştir.

Bir kısmı Balkan Muharebeleri (1912–1913) sırasında kurulan bu cemiyetler aslında kendileri için yeni bir hizmet sahası bulmuşlardır. Üyelerinin çoğunluğunu

- 3 Çanakkale Savaşı denilince zihinlerde 18 Mart gelmektedir. 18 Mart 1915 İngiltere ve müttefiki Fransa'nın Çanakkale Boğazı'nı denizden geçmeye teşebbüs ettiği en son tarihtir. Aslında bu muharebeye tam olarak deniz savaşı da denemez; bir taraftan donanmanın diğer taraftan kara topçusunun olduğu karşılıklı top atışları ile cereyan eden muharebedir.
- 4 3 Kasım 1914 günü Boğaz girişi tabyalarına denizden İngiliz donanmasına ait gemilerin ilk bombardımanı ile birlikte başlayan süreç 18 Mart 1915'te Çanakkale Boğazı'nın zorlanması ile devam etmiştir. 18 Mart boğaz geçilemeyince İngiltere müttefiki Fransa ile Çanakkale Boğazı'nı geçmek için Gelibolu Yarımadası'nın işgalini gerekli görmüştür. 25 Nisan 1915 sabahı Gelibolu Yarımadası'nda daha sonra Arıburnu olarak isimlendirilecek Kabatepe sahilinin kuzeyine, Bolayır sahili ile Seddülbahir bölgesinde beş ayrı sahile, Anadolu tarafında ise Kumkale ve Beşiğe sahillerine askeri birlikler çıkarılmıştır. Muharebeler, ağırlık noktası olacak Arıburnu ve Seddülbahir'den en son birliklerin çekildiği 9 Ocak 1916 sabahına kadar devam etmiştir. Çanakkale Muharebeleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Genelkurmay Başkanlığı ATASE (Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı) *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı Devri: Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Çanakkale Cephesi Harekâtı* C. 5, 1-3. Kitaplar
- 5 İngiltere ve müttefiki Fransa denizden Çanakkale Boğazı'nı geçemeyince karadan geçmek için hazırlıklara başlayacağı istihbaratının alınması üzerine Osmanlı Genelkurmayı 24 Mart'ta 5. Orduyu kurmuştur. Cephe komutanlığı ise o sırada Alman Askeri Heyeti başkanı Liman Von Sanders'i atamıştır. *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı Devri: Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914- 25 Nisan 1915)*, C. 5, 1. Kitap, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara 1993, s. 217; Liman Von Sanders, *Türkiyede Beş Yıl*, Çev. M. Şevki Yazman, İstanbul 1968, s. 77.
- 6 30 Nisan 1915 günü sadece Akbaş Nakliyat Hastanesi'nden İstanbul'a üç gün boyunca yapılan yaralı nakil miktarı 3.556 kişidir. ATASE, Kls. 2426, Dos. 65, Fih. 1-3; Fevzi Çakmak, günlüklerinde Haydarpaşa İskelesi'ne 30 Nisan'da 470 yaralının, 4 Mayıs'ta ise 700 yaralının geldiğinden bahsetmektedir. Nilüfer Hatemi, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, İstanbul 2002, c. 1, s.317-318; Çanakkale'den ilk yaralı nakli hususunda İngiliz gazetesi The Daily Telegraph'ın Atina özel muhabiri ise 29 Nisan Perşembe günü, altı hasta nakil vapurunun Çanakkale'den 8.000'e yakın yaralı getirdiğini belirtmektedir. The Daily Telegraph, 5 Mayıs 1915, s. 1.

kadınların oluşturduğu bu cemiyetler⁷ erkeklerin dahi yapamayacağı hizmetleri ifâ etmiştir.

Bu cemiyetlerin başında Hilâl-i Ahmer⁸ ve Müdâfaa-i Milliye⁹ cemiyetleri gelmektedir. Balkan Muharebeleri (1912-1913) sırasında Rumeli'den hicret eden muhacirler arasındaki yetim ve himayeye muhtaç kızları korumak için Besim Ömer Paşa'nın desteği ile Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bünyesinde kurulan Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi¹⁰ de hizmetleri ile kendinden sıkça söz ettirmiştir.¹¹ Bu hanımlardan bazıları hastanelerde hastabakıcı¹² olarak çalışırken bir kısmı da Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin idaresi altındaki Darussinaa¹³ vasıtasıyla önemli hizmetler ifa etmişlerdir.¹⁴

Diğer yardım kuruluşları genellikle bu iki cemiyet ile birlikte faaliyette bulunmuşlardır. Bunların en önemlisi, maksadı karlı ve kızgın hudut boylarında vazifelerini yapan askerlerin ihtiyaçları ile zaruret içinde kalmış ailelerine ve çocuklarına yardım etmek olan Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'dir.¹⁵ Bu zor günlerde önemli hizmetleri olan bir diğer cemiyet ise yine Balkan Muharebeleri sıra-

7 Türk Yurdu dergisinde bu cemiyetlerin sayısı yedi olarak verilmektedir. Lebib Selim, "Türk Kadınlığının Harb-i Umûmî'deki Faaliyeti" *Türk Yurdu*, 8 Teşrinievvel 1331 [21 Ekim 1915], Yıl 5, Sayı 94, s. 250.

8 *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi (1329-1331)* (OHACS), İstanbul 1335, s. 7; "12 Ağustos 1876'da Tibbiye Mektebi salonunda yapılan toplantıda sembolün kırmızı haç yerine ay olması kararı alınmış, bu kararın bütün devletlerce tanınması için Cenevre'deki Kızılhaç Genel Merkezine başvurulmuştu." Bkz. Seçil Akgün-Murat Uluğtekin; "Hilâl-i Ahmer ve Kurtuluş Savaşı", *Askeri Tarih Bülteni*, Ankara 1995, s.117.

9 Cemiyet, kuruluşu ile ilgili çeşitli tarihler olsa da Balkan Muharebeleri sırasında 1 Şubat 1912 [19 Kanunisanı 1328] yılında kurulmuştur. Nazım H. Polat, *Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1991. s. 19.

10 Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, faaliyetlerini daha da yaygınlaştırmak ve Osmanlı kadınları arasında faaliyet göstermek amacıyla Hanımlar Heyeti oluşturma kararı almıştır. Önce Başkadın Efendi Kâm-res Hanım himayesinde kadınlar arasında bir yardım komisyonu oluşturulmuş daha sonra da 20 Mart 1912 tarihinde "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi" kurulmuştur. *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi Tarafından Tertib Edilen Takvim II*, 1332, s.141.

11 Akgün; Uluğtekin, s. 159.

12 *Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949*, Ankara, 1950, s. 43; Doktor Yakob, "Türk Kadınlarının Hastabakıcılığı", *Türk Yurdu*, 16 Temmuz 1331 [29 Temmuz 1915], yıl 5, sayı 88, s. 186.

13 Balkan Muharebeleri sırasında İstanbul'a akın akın gelen muhacirlerden gelinlik çağına gelmiş, kimsesiz kalmış genç kızları, biçare ihtiyar kadınları ve yetim çocukları korumak ve onlara bir geçim kaynağı teşkil amacıyla Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin teşebbüsü üzerine, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin beş yüz lira sermaye ile Hanımlar Merkezi'ne bağlı olarak 25 Temmuz 1329 senesinde Cağaloğlu'nda Mahmudiye Caddesi'nde ufak bir odada kurulmuştur. *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Darussinaası*, İstanbul 1339, s. 4-5.

14 *Türkiye Kızılay Derneği*, s.32, 43.

15 Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan'ın himayesinde kurulan cemiyetin başkanlığını Nuriye İsmail (Canbolat) yapmıştır. *Takvim II*, s. 53-54; Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını: 1839-1923*, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1991, s. 93; Serpil Çakır, (1994). *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul: Metis Yayınları, 1994, s. 55; Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını: (1908-1960)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1998, s. 42.

sında kurulan Esirgeme Cemiyeti'dir.¹⁶ Esirgeme Cemiyeti'nden ayrılan Behire Hakkı Hanım'ın, kendi şahsî gayretleriyle Divân-ı Umûmiye civarında bir yurttta, Türk kızlarına biçki-dikiş kursu vermek maksadı ile kurduğu Türk Kadınları Biçki Yurdu Cemiyeti de kendinden muharebeler boyunca söz ettirmiştir.¹⁷ Ayrıca başkanlığını Halide Edip'in yaptığı 1908 yılında kurulan Teâlî-yi Nisvân Cemiyeti,¹⁸ Cemiyet-i Hayriye-yi İslâmiye¹⁹ ve İstihlak-i Milli Kadınlar Cemiyeti²⁰ de muharebeler sırasında aktif olmuşlardır. Bu cemiyetler dışında ismini burada zikretmediğimiz birçok cemiyet de yardım faaliyetlerinde ya da yaralıların tedavisinde faal olmuştur.

Cephe Gerisinde de Seferberlik

Kesin bir gruplandırma yapmanın güçlüğüne rağmen bu faaliyetler, nakdî ve aynı yardımlar şeklinde iki ayrı başlık altında anlatılmaya çalışılacaktır. Böylece yardımların daha iyi anlaşılması sağlanırken gösterilen gayretlerin emek boyutu da gözler önüne serilmiş olacaktır. Zira öğrencisinden toplumun ileri gelenlerine kadar herkesin yaralılara gösterdiği ilgi, alaka ve özellikle İstanbul hastanelerindeki gazilere yapılan yardımlar ile ziyaretler bu çerçevede büyük önem arz etmektedir.

Nakdî Yardımlar

25 Nisan çıkarma gününü müteakip birkaç gün içinde İstanbul'a binlerce yaralının nakli yapılmıştır. Önceden yapılan planlama çerçevesinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından tesis edilen²¹ hastanelerle birlikte açılan hastane sayısı 52'ye ulaşmıştır.²² Bu çerçevede bu hastanelerin tefrişi ve yaralıların ihtiyaçlarının temini önemli bir sorun haline gelmiş, günün gazetelerinde de genişçe yer almıştır. Şehirde, bu duruma

16 Lebib Selim, "Türk Kadınlığının Harb-i Umûmî'deki Faaliyeti", *Türk Yurdu*, 5 Teşrinisani 1331 [18 Kasım 1915], yıl 5, sayı 96, ss. 270-271.

17 Çakır, s. 45; Kurnaz, s. 84; Tiğınçe Oktar, *Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı: Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi*, İstanbul: Bilim Teknik, 1998, s. 87.

18 Lebib Selim, "Türk Kadınlığının Harb-i Umûmî'deki Faaliyeti", *Türk Yurdu*, 8 Teşrinievvel 1331 [21 Ekim 1915], Yıl 5, Sayı 94, s. 250.

19 *Sabah*, 27 Nisan 1331 [10 Mayıs 1915], s. 1; *Sabah*, 14 Mayıs 1331 [27 Mayıs 1915], s. 1.

20 1913 yılında Melek Hanım tarafından yerli üretimi artırmak ve yerli malı kullanımını teşvik için kurulan bu cemiyet, Müslüman kadına terziliği öğretirken yerli kumaş üretimini artırmak suretiyle millî iktisat politikasını takip etmiş bunun için ise millî bir moda oluşturmak istemiştir. Çakır, s. 55; Oktar, s. 84-85.

21 OHACR, s. 9, 10; Türkiye Kızılay Derneği, s. 28; Nil Sarı; Zuhâl Özyaydın "I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Sağlık ve Sosyal Yardıma Katkıları", *II. Türk Tıp Tarihi Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, İstanbul, 20-21 Eylül 1990, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990, s. 161.

22 ATASE, Kls. 2480, Dos. 398, Fih. 1-5; Başka bir kaynaktaki İstanbul'da açılan hastanelerin sayısının toplamı 47 olarak verilmektedir: Esin Kahya, Aşegül D. Erdemir, *Bilimin Işığında Osmanlıdan Cumhuriyete Tıp ve Sağlık Kurumları*, Ankara 2000, s. 242.

bigâne kalınmamış, yaralıların İstanbul'a geldiği ilk günlerde harekete geçerek gerek bireysel gerekse kurumsal olarak kampanyalar düzenlenmeye başlanmıştır. Amaç açıktır: Cepheden gelen binlerce askerin en temel ihtiyaçlarının temin edecek nakdi yardımı toplamak ve ilgili yerlere teslim etmektir.

Osmanlı Bankası memurları, açtıkları yardım defteri vasıtasıyla topladıkları paraları hastanelerin yastık, yatak çarşafı, derece, tükürük hokkası, tabip gömleği, yemek nakline mahsus emaye kova, emaye güğüm, muşamba, ameliyat masalarına örtü, terlik gibi ihtiyaçların temininde kullanmışlardır.²³

İstihlâk-i Milli Kadınlar Cemiyeti'nin Divanyolu'nda açtığı hastaneye Hariciye Nezareti'nde oluşturulmuş yardım komisyonu 40, Kadın Efendi ise 20 Osmanlı Lirası bağışta bulunmuştur.²⁴ Tıp Fakültesi'nde Kenan Efendi isimli bir kişinin organizesinde dolaştırılan yardım sandığında toplanan 180 kuruşluk nakdi yardım Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne teslim edilmiştir.²⁵ Pazar esnafı da bu günlerde duyarlı davranmıştır. Ayıntab ahalisinden Pazarbaşızâde Mahmud Nuri Efendi, yaralıların yatak ihtiyacı için 30 Osmanlı Lirası bağışlamıştır.²⁶

Yardımlar genellikle şehit yakınları ve yetimlerinin ihtiyaçlarının temini ve sıkıntılarının giderilmesi için verilmekteydi. Bu hususta cemiyetler arasında organizatörlük vazifesini ise Müdafaa-i Milliye Cemiyeti yapmıştır. Cemiyet, bu maksat için özel bir şube de açmış, Tasvir-i Efkâr Gazetesi'ndeki "*Vatanın selâmet ve i'lâsını ve milletin hayat ve mevcudiyetini müdâfaa eden kahraman ordunun nâsiyesi pak ve bülent her fert cansiperane karşı vicdanlarımıza terettüp eden şükran o kadar büyük ki, 'Onlar için canlarımız feda.' demekle bile bilemeyiz ki, bu borcun büyüklüğü gösterilebilmiş olsun*" ve "*Vatan ve milletin müdâfaasında asker vazifesini bilirken geri kalan kısmı lakayt ve atıl duramaz.*" şeklindeki ilanlar ile de yardım kampanyası başlatmıştır. Kampanyada sınırdaki askerlerle bir şekilde meşgul olunduğu belirtilerek şehit düşenlerin evlâtları ve yakınları ile de meşgul olunmasını istemiştir. Bir gün sonra ise gazete, bu kampanya çerçevesinde Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden gelen teşekkür yazısını neşretmiş, padişahın 800 Osmanlı altını verdiği ilk teberrûat (bağış) listesini de yayınlamıştır.²⁷

23 *Sabah*, 21 Mayıs 1915, [8 Mayıs 1331], s. 4; "Gazilerimiz İçin", *Sabah*, 16 Mayıs 1331 [29 Mayıs 1915], s. 4; "Gazilerimiz İçin" *Sabah*, 24 Mayıs 1331 [6 Haziran 1915].

24 "Türklük Şu'unu: İstihlâk-i Milli Kadınlar Cemiyeti", *Türk Yurdu*, 24 Eylül 1331 [7 Ekim 1915], Yıl 5, Sayı 93, s. 244; Teberruât-ı Hamiyetmânde", *Tasvir-i Efkâr*, 11 Haziran 1331, [24 Haziran 1915], s. 2.

25 Bu bağış makbuzu için bakınız ek 1.

26 "Mecrûh Gazilerimiz İçin", *Tasvir-i Efkâr*, 21 Mayıs 1331 [3 Haziran 1915], s. 3.

27 "Şehitlerimizin Çocukları Milletimizin Evlatlarıdır.", *Tasvir-i Efkâr*, 25 Nisan 1331 [8 Mayıs 1915], s. 1.

Daha sonraki nüshalarında “*En büyük vazifemizden biri: eytam ve erâmil-i şühedâya (yetimler ve şehitlerin dul hanımlarına) muâvenet*” başlığı ile birlikte bağışta bulunan kurum ve kişilerin listesini yardım miktarları ile birlikte yayınlamaya devam etmiştir.²⁸ Sıkıntuların had safhada olduğu ilk günlerde toplanan yardım miktarını gösterir listeler hemen her gün ilk sayfada yayınlanmıştır. 1915 yazı sonuna kadar devam eden yardım kampanyasında toplanan miktar 330.275 Kuruş 30 Paraya ulaşmıştır.²⁹

Burada bu cemiyetlere üye hanımların aylık ödedikleri aidatları da ayrıca zikretmek gerek. Muharebeler sırasında yapılan yardımların büyük kısmı bir emeğin ortaya konması şeklinde yani aynı olmuştur. Özellikle muharebeler nedeni ile zorlaşan iktisadi şartlarda nakdî yardım yapmak her geçen gün daha da imkânsızlaşmıştır. Savaşın ağır şartları ve havaların soğumaya başlaması üzerine askerin kışlık elbiselere ihtiyacı başgöstermiştir. Bu ise paradan ziyade emeği gerektirmektedir. Ayrıca açılan onlarca hastanedeki ranzalardan yatak takımlarına kadar birçok malzemeye de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu malzemelerin temini için sadece para yeterli olmamakta, üretimi de gerekmektedir. Bu vazifeyi ise erkeklerin cephede olduğu bir zamanda kadınların yönetiminde olan yardım dernekleri yerine getirecektir.

Aynı Yardımlar

Yukarıda da belirtildiği gibi nakdî ile aynı yardımları birbirinden kesin hatlar ile tefrik etmek zordur. Aynı yardımın karşılığı bir bedel vardır. Bu ise hem para hem de o malzemenin üretimi için gerekli emektir. Bu nedenle aynı yardım başlığı altında, hamiyet sahibi kişilerin fiili emeklerinin de zikredileceğini belirtmek gerek. Düzenlenen sergiler, konserler ve benzeri faaliyetler bu nedenle aynı yardım başlığı altında belirtilmiştir.

Askerin Giyim ve Kuşamının Temini

Çanakkale Muharebeleri sırasında cephede askerin önemli ihtiyaçlarından biri de giyim ve kuşamı olmuştur. Çoğu zaman hızlı bir şekilde cepheye sevk edilen askerlerin bazı zamanlar mahalli kıyafetlerinin değiştirilme imkânı olmamıştır.³⁰ Askerin en çok ihtiyaç duyduğu malzeme ise yaklaşan kış şartlarında iç çamaşırı, yünlü çoraplar, avcı yelekleri, eldiven gibi malzemeler olmuştur.

28 *Tasvîr-i Efkâr*, 26 Nisan 1331 [9 Mayıs 1915], s. 1.

29 *Tasvîr-i Efkâr*, 2 Eylül 1331 [15 Eylül 1915], s. 1.

30 Selahattin Adil Paşa, *Selahattin Adil Paşa'nın Hatıraları: Hayat Mücadeleleri*, haz. Enver Koray, İstanbul 1982, s. 213; Kadir Ener, *Çanakkale'den Hatıralar*, İstanbul 1954, s. 27.

Askerin giyim ve kuşamından hastanelerde lazım olan çarşaf, hastabakıcı gömleklere ve birçok malzemenin üretiminde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi'ne bağlı Dârussınaa'nın önemli hizmetleri olmuştur.³¹ Burada, yüzlerce hanım, geceli-gündüzlü gönüllü olarak çalışmak sureti ile³² çamaşır ve yatak takımı levâzımı hazırlamış, ordu için binlerce çorap, eldiven ve boyun atkısı örmüştür.³³ Darussına'da, giyim ve kuşamın yanında karyola, terlik, kundura, sedye, kazgan, uçluk, teneke, lamba, dolap, iskemle, koltuk değnekleri, maşrapa, tükürük hokkaları ve telden sargı yatakları gibi, ihtiyaç duyulan her şey ucuz bir şekilde üretilmiştir.³⁴

Dârussınaa, faaliyete geçmesini müteakip üç ay içinde 135.000 kat çamaşır hazırlamış, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne teslim etmiştir. Seferberlik başlangıcından itibaren hazırlamaya başladığı 60.000 adet avcı yeleğini de kısa sürede Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne teslim etmiştir.³⁵ Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ise kendisine teslim edilen bu yardım malzemelerinden 10.494 gömlek, 10.494 don, 1506 terlik, 1.411 çarşaf, 1.612 entari, 2.112 hasta gömleği, 222 yatak, 214 yorgan, 170 yastık, 166 takke, 50 battaniye, 9 top Amerikan bezi, 17.331 çorap mendil, 5 karyola, 5.096 tas, 12 ibrik, 30 pamuklu hırka, 24 derece, 60 şırınga, 72 idrar şişesi, 133 emaye leğeni, 26 küvet, 156 maşrapa, 5.630 kaşık, 1.900 adet havlu, 15 sargı, 165 kilo sabun, 5.604 tabak toplamı 83.661 adet parçayı Hilâl-i Ahmer hastaneleri dışındaki diğer hastanelere 22 Mayıs itibari ile teslim etmiştir.³⁶ Ayrıca cemiyet Haseki Nisa Hastanesi'nde yatan yaralılara 200'er adet gömlek, don, entari ve yatak çarşafı göndermiştir.³⁷

Gelibolu Yarımadası'nda muharebelerin bütün şiddeti ile devam ettiği, başta İstanbul'da olmak üzere birçok yerde yeni hastanelerin açıldığı bu zamanda yukarıda zikredilen ihtiyaç malzemelerin tedarikinin yapılmasının zamanın şartları da dikkate alındığında büyük bir hizmet olduğu anlaşılmaktadır. Hilâl-i Ahmer dışında kurucularının hanımlar olduğu diğer cemiyetler de ellerinden gelen gayreti göstermişlerdir. İstihlâk-ı Millî Kadınlar Cemiyeti seferberliğin ilk günlerinde Üsküdar, Beylerbeyi ve Emirgân gibi çeşitli yerlerde açtığı dikiş, nakış ve el işleri yurtlarında ürettiği 1.500 çift yün çorapla, 1.450 adet avcı yeleğini Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne teslim etmiştir.³⁸ Bu dikişhaneden elde edilen gelir ise, başka bir hayırda, Divanyolu'nda cemiyet

31 "Harp Aylarında İstanbul: Hilâl-i Ahmer Ambarında", *Tanin*, 13 Haziran 1331 [26 Haziran 1915]; "Harb-i Hazır ve Hilâl-i Ahmer", *Sabah*, 28 Eylül 1331 [11 Ekim 1915], s. 1.

32 *Türkiye Kızılay Derneği*, s. 37, 39, 43.

33 *Dârussına*, s. 15; Akgün; Ulugtekin, s. 159.

34 "Harp Aylarında İstanbul: Hilâl-i Ahmer Ambarında", *Tanin*, 13 Haziran 1331 [26 Haziran 1915], s. 1.

35 Lebib Selim, "Türk Kadınlığının Harb-i Umûmi'deki Faaliyeti", *Türk Yurdu*, 22 Teşrinievvel 1331 [4 Kasım 1915], Yıl 5, Sayı 95, s. 259.

36 "Müdâfaa-i Milliye'nin Hediyeleyeri", *Turan*, 9 Mayıs 1331 [22 Mayıs 1915], s. 1.

37 *İkdam*, 24 Nisan 1331 [7 Mayıs 1915], s. 1.

38 Lebib Selim, "Türk Kadınlığının Harb-i Umûmi'deki Faaliyeti" *Türk Yurdu*, 22 Teşrinievvel 1331 [4 Kasım 1915], Yıl 5, Sayı, 95. s. 260; Oktar, s. 84–85.

tarafından açılan hastanenin ihtiyaçlarının temininde kullanılmıştır.³⁹ Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Heyeti üyeleri ise 60 hastabakıcı gömleği satın alıp Mekteb-i Harbiye Hastanesi'ne bağışlamışlardır.⁴⁰

Açılan onlarca hastanede binlerce yaralının tıbbi malzeme dışında en önemli ihtiyaç duyduğu husus temiz çamaşır olmuştur. Bu ihtiyaç gazetelerdeki ilanlar ile karşılanmaya çalışılmıştır:

"Bil-cümle gazilerin ve özellikle yaralılar ve hastaların temiz çamaşıra büyük ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı temin için her müessese gibi Müdâfaa-i Milliye dahi çalışmakta olduğundan, eşya hediyesinde bulunacak hamiyet sahibi insanların bilhassa çamaşır hazırlaması ve buldukları mahallî Müdâfaa-i Milliye şubesine makbuz mukabilinde teslim-i himmet buyurmaları ilân olunur."⁴¹

İkdam Gazetesi'nde çıkan bir haberde herkesin bu hizmete katılması istenmiştir. Dikilen çamaşırları görmek ve kumaştan arzu ettikleri kadar alarak bu numuneye göre hanelerinde biçip dikmek ve diktirmek sureti ile vatan hizmetinde bulunacak hanım efendilerin cumadan sonra her gün zevâli saat ondan öğleye ve öğleden sonra birden beşe kadar Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi'ne müracaat etmeleri rica edilmiştir. Gazete haberlerinden de anlaşılacağı üzere, bu çağrılara zaman zaman da devam edilmiştir.⁴² İkdam Gazetesi'nin başka bir haberine göre ise Haziran 1915'te Eskişehir ahâlisi Hilâl-i Ahmer için 35.000 kat çamaşır dikip teslim etmiştir.⁴³

Hastanelerin Yatak Yorgan İhtiyacı İçin Kampanya

Hastanelere çevrilmek zorunda kalınan okullar ve diğer bazı resmi kurumlarda acil yatak ihtiyacı hâsıl olmuştur.⁴⁴ Bu konuda da cemiyetler seferber olmuş, mevcut imkânları yeterli olmayınca İstanbul halkına başvurmuşlardır. İlanlarda yatak yardımı yapılması istenirken milletin hissiyatına da seslenilerek gelen yaralı gazilerin misafir olduğu, kültürümüzde önemli bir yerinin olduğu hatırlatılmıştır.⁴⁵

39 Lebib Selim, "Türk Kadınlığının Harb-i Umûmi'deki Faaliyeti" *Türk Yurdu*, 5 Teşrinisani 1331 [18 Kasım 1915], Yıl 5, Sayı 96, s. 269.

40 "Gazileri Ziyâret", *Sabah*, 22 Nisan 1331, [5 Mayıs 1915], s. 2.

41 "Müdâfaa-i Milliye'den", *Sabah*, 8 Mayıs 1331 [21 Mayıs 1915], s. 1; "Mecrûhine Çamaşır İhdârı", *Türân*, 9 Mayıs 1331 [22 Mayıs 1915], s. 1.

42 *İkdam*, 18 Şubat 1330 [3 Mart.1915], s. 1.

43 *Tasvîr-i Efkâr*, 28 Mayıs 1331, [10 Haziran 1915], s.1.

44 *1335-1919 Senesinde Mün'akid Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umûmisi Heyet-i Muhteremesine Takdim Edilen 1330-1334 Senelerine Âid Merkez-i Umûmi Raporu (OHACR)*, s. 9-10; *Türkiye Kızılay Derneği*, s. 28; Nil Sarı; Zuhâl Özyayın "I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Sağlık ve Sosyal Yardıma Katkıları", II. *Türk Tıp Tarihi Kongresi*, Kongreye Sunulan Bildiriler, İstanbul, 20-21 Eylül 1990, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990, s. 161.

45 Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İstanbul hastanelerinde bulunan mecrûh gazilerimiz için yatak ve yorgan istiyor. Biliriz ki, İstanbul'da her aile yatak levâzımının noksanından şikâyet eder. Fakat bu hakiki

İkdam Gazetesi “Bugün Hilâl-i Ahmer, Dersaadet ahâlisini pek hayırlı ve aynı zamanda gayet elzem bir işe davet ediyor ve diyor ki... Zaten vatani uğrunda her şeyini fedaya hazır olan ahâlimizi teşvik için bir kelime ilavesine bile lüzûm görmüyoruz.” hitabıyla da o gün yapılacak en hayırlı işin yatak yardımı olduğu belirtmektedir.⁴⁶ Hilal-i Ahmer Cemiyeti⁴⁷ yapılacak bu yardımların Kadıköy ve Üsküdar tarafındaki için Hilâl-i Ahmer Tıp Fakültesi Hastanesi’ne, İstanbul tarafında ise, Çağaloğlu Hilâl-i Ahmer Hastanesi’ne makbuz karşılığı teslim edilmesini istemiştir.⁴⁸

Bu talep İstanbul halkı tarafından kabul görmüş, ferdi ve kurumsal olarak yatak ve levazımı için aynı yardımlar yapılmıştır. Şirket-i Hayriye (Şehir Hatları Vapur İşletmesi) yaralı gazilere 150 battaniye hediye etmiştir.⁴⁹ Osmanlı Bankası memurları Pangaltı Menzil Hastanesi’ni ziyâret ederek kırk dokuz adet yatak çarşafı ve yirmi beş adet yastık hediye etmişlerdir.⁵⁰

Çanakkale müdafaasında mecrûh olan gazilerimizin İstanbul’a gelmesi üzerine Türk Kadınları Biçki Yurdu Cemiyeti yurt öğrencileri ve müdire Melek Hanımefendi kendi aralarında yardım toplayarak şeker, çikolata, sigara ve saire almışlar ve hastaneleri ziyâret ederek mecrûhlara dağıtmışlardır. Mecrûhların çoğalmasından dolayı yatak takımlarına ve diğer eşyaya ihtiyaç ziyadeleştiklerinden yurt tarafından 273 parça eşya ve 33 takım yatak tedarik olunarak Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti’ne yardım olarak teslim edilmiştir.⁵¹

Çağaloğlu Hilâl-i Ahmer Hastanesi kendisine yapılan yardımların raporlarını Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ne bildirmiştir. Bu raporlarda yardıma yapanların isimleri ile yardımın cinsi ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.

bir noksandan bir yoksulluktan ziyade Osmanlıların misafirperverlik namına besledikleri hüsn-ü tatmine muvaffak olmayan bir varlığa ait bir şikâyetten ibarettir. Aile kadınları, muhterem validerimiz yataktan bahsedildikçe “benim iki misafirim de gelmez mi?” cevabıyla ihtiyaçlarının hangi noktaya taalluk ettiğini gösterirler. İşte biz şimdi o muhterem anaların şefik vicdanlarına hitâb ediyoruz. Kendilerine diyoruz ki, misafirleriniz geldi. Hem de mecrûh! Sizin güller gibi temiz arzunuzu, hânûmânınızı, evlatlarınızı, huzur ve istirahatınızı muhafaza etmek için kapunuzda vuruşup paralandılar! Osmanlı kadınları! Hilâl-i Ahmer’e yatak gönderiniz!”, “Mecrûhlarımıza Yatak”, *Sabah*, 25 Nisan 1331 [8 Mayıs 1915], s. 1.

46 “Hilâl-i Ahmer’e Muavenet”, *İkdam*, 24 Nisan 1331 [7 Mayıs 1915], s. 1.

47 Çağaloğlu Hilal-i Ahmer Hastanesi’ne yapılan yardımlar belirli dönemlerle cemiyetin merkezine bildirilmiştir. Bu belgelerde yapılan yardımlar listeler halinde yazılmıştır. Mutat tutulan bu listeler zamanında bu işlere verilen önemi göstermesi açısından büyük önem arz etmektedir. KA (Kızılây Arşivi) 520/6.

48 “Hilâl-i Ahmer Merkezi Umûmisi’nden”, *Tasvîr-i Efkâr*, 26 Nisan 1331 [9 Mayıs 1915], s. 1.

49 *Tasvîr-i Efkâr*, 23 Mayıs 1331 [5 Haziran 1915], s. 2.

50 *Sabah*, 8 Mayıs 1331 [21 Mayıs 1915], s. 4.

51 Lebib Selim, “Türk Kadınlığının Harb-i Umûmî’deki Faaliyeti”, *Türk Yurdu*, 5 Teşrinisani 1331 [18 Kasım 1915], yıl 5 sayı 96, s. 270-271.

Sergi, Konser ve Piyangolar

Nakdî ve aynı yardım faaliyetlerinde cemiyetlerin başı çektiği yardım organizasyonları ise, çeşitli vesilelerle tertip edilen sergi (kermes), konser veya piyango-lardır. Konser, eğlence programları, müsamere, tiyatro veya sinema gösterimlerinden sonra piyango çekilmiş, elde edilen gelirler de yaralıları menfaatine harcanmak için Müdafaa-i Milliye veya Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne teslim edilmiştir.

Cemiyet-i Hayriye-yi İslamiyye'nin yaralıların menfaatine tertip ettiği piyanonun çekilişinin Şişli Buminti Caddesi'ndeki İnâs Mektebi'nde cuma günü yapılacağı bildirilmiş, bilet olarak bu çekilişe iştirak ile vatanına karşın “*şükran borcunu*” yerine getirmek isteyenlerin çekilişte hazır bulunmaları istenmiştir.⁵²

Bezm-i Âlem Vâlide Sultan Mektebi talebeleri, eğitimlerine devam ettiği Mustafa Necip Bey Numune İnâs Mektebi talebeleriyle birlikte bir sene boyunca dersler ve imtihanlar için hazırlayıp okul idaresine bıraktıkları yüzlerce parça ipek ve el işleri ile akabinde şehit çocukları için piyango çekilişinin yapılacağı bir sergi düzenlemiştir.⁵³ Bu piyango el işleri sergisinin çekilişi de iki ay sonra 28 Ağustos 1915'te yapılmıştır.⁵⁴

Biçki Yurdu çalışanlarının hazırladığı sergide iki takım kostüm tayyör için düzenlenen piyanonun geliri şehit çocukları adına Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne bağışlanmış,⁵⁵ kazanan 87 ve 469 numaralı biletlerin sahiplerinin ise kostümlerini Sultan Ahmet'teki Biçki Yurdu'ndan almaları istenmiştir.⁵⁶

Şişli Osman Bey Çiçek Bahçesi'ndeki Müslüman kadınlarının ileri gelenlerinden oluşan bir heyetin, Ziraât ve Ticaret Nâzırı Ahmet Nesimi Bey'in himayesinde düzenlenen gelirinin yaralıları bağışlandığı müzik müsamesesinde, Lanke Bey idaresindeki Ertuğrul Mûsikası'yla ince bir saz heyeti icrada bulunmuştur. Bazı eğlencelerin tertip edildiği, sinema gösteriminin de olduğu bu müsamerenin bilet fiyatları 10 ve 20 kuruştan satılmıştır.⁵⁷ Bir buçuk ay sonra yine aynı yerde gelirinin Enver Paşa'nın

52 “Piyango”, *Tasvîr-i Efkâr*, 21 Mayıs 1331 [3 Haziran 1915], s. 3.

53 “Evlâd-ı Şüheda Menfaatine El İşleri Sergi ve Piyangosu”, *Tasvîr-i Efkâr*, 28 Haziran 1331 [10 Haziran 1915], s. 4.

54 *Sabah*, 10 Ağustos 1331 [23 Ağustos 1915], s. 1; *Tasvîr-i Efkâr*, 14 Ağustos 1331 [27 Ağustos 1915], s. 1.

55 “1331 senesi 10 Temmuzunda küşat edilen sergide, Türk Yurdu tarafından yapılan iki takım kostüm tayyör piyangoya konularak hâsıl olan 6.888 kuruşun 6.124 kuruşu evlâd-ı şüheda ianesi namıyla Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne tevdi olunmuş ve kalan 756 kuruş da Findıklı harikinden (yangın) mus'ab olan üç çocuklu bir dul kadına verilmiştir.” Lebib Selim, “Türk Kadınlığının Harb-i Umûmî'deki Faaliyeti”, *Türk Yurdu*, 5 Teşrinisani 1331 [18 Kasım 1915], Yıl 5, Sayı 96, s. 270.

56 “Piyango”, *Sabah*, 17 Temmuz 1331 [30 Temmuz 1915], s. 2.

57 “Müsâmere-i Musikiye”, *Sabah*, 19 Mayıs 1331 [1 Haziran 1915], s. 3; “Müsâmere-i Fevkâl-âde”, *Tasvîr-i Efkâr*, 21 Mayıs 1331 [3 Haziran 1915], s. 3.

hemşiresinin de bulunduğu hanımlar tarafından idare edilen Maçka Hastanesi'ne bağışlanacağı Ertuğrul MüsİKası'nın katıldığı bir müzik müsamesesi düzenlenmiştir.⁵⁸

Müsamerelerin yanında yaralılar menfaatine konserler de tertip edilmiştir. Gazetelerde 3 Haziran 1915 tarihinde Kadıköy Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Şubesi tarafından hazırlanan ve "Mecrûh gazilerimizin şefkatli vâlidesi Hilâl-i Ahmer menfaatine" başlığıyla ilan edilen konsere memleketin büyük sanatkârı Viyolonist Zeki Bey Efendi iştirak etmiş, Lefke Bey ve Gümüş Kürdan Efendiler de refakat etmiştir.⁵⁹ Konserin 6.820 kuruşluk geliri ise Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umûmîsi veznesine teslim edilmiştir.⁶⁰

Yardım faaliyetlerinden en ilginç ise, gelirinin Çanakkale'de şehit olanların yetimlerine ve kimsesizlerine tahsis edildiği Beyoğlu Gök Kaldırım'da, Alman Tatunya Cemiyeti'nin düzenlediği sinema ve bando gösterisi olmuştur. Bu gösterinin bilet fiyatları yarım, birinci mevki 20 kuruş, galeri ise 10 kuruş olarak belirlenmiştir.⁶¹

Ayrıca Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti, Cuma günü Gülhane Parkı'nda düzenlediği eğlence programının gelirini asker ailelerine yardım için tahsis etmiştir. Salıncakların, atlıkarıncaların ve hanımlarla beylere mahsus nişangâhların bulunduğu eğlencelere iştirak edenler, eğlenirken büyük bir hayra da iştirak etmiş olacaktırlar.⁶² Cemiyet, Gülhane Parkı'nda düzenlediği bu eğlencelerin aynısını Topkapı Parkı'nda da tertip etmiş, her iki eğlence programının da giriş ücreti bir kuruş olarak belirlenmiştir.⁶³

Çoğunluğunu hanımların oluşturduğu cemiyetlerin faaliyetleri sadece bunlarla da sınırlı kalmamıştır. Bu hanımefendilerin hastanelerde gönüllü hastabakıcılık yapması, gerektiğinde kendi evini yaralılara açması gibi diğer fedakârlıkları ise ayrı bir araştırma konusudur.

58 "Şişli'de Osman Bey Çiçek Bahçesinde", *Sabah*, 11 Temmuz 1331 [24 Temmuz 1915], s. 1.

59 "Mecrûh Gazilerimizin Şefkatli Validesi Hilâl-i Ahmer Menfaatine", *Sabah*, 19 Mayıs 1331 [1 Haziran 1915], s. 3.

60 *Tasvîr-i Efkâr*, 25 Mayıs 1331 [6 Haziran 1915].

61 "Hâsılat-ı Çanakkale: Eytam ve Erâmil-i Şühedâsı Menfaatine". *Sabah*, 1 Mayıs 1331 [14 Mayıs 1915], s. 4.

62 "Gülhane Parkı'nda Parlak Bir Gün", *Tasvîr-i Efkâr*, 13 Haziran 1331 [26 Haziran 1915], s. 3.

63 "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti tarafından Topkapı Parkı'nda önümüzdeki bu cuma günü çocuklar için en son sistemde salıncaklar ile atlıkarıncalar ile hanım efendiler ile bey efendilere mahsus olarak mükemmel bir nişangâh ile tesmiye olunan top eğlenceleri hazırlanmış ve düzenlenmiştir. Bu eğlencelerin hâsılatı hudutlarımızı düşmana karşı muhafaza ve müdafaa etmek için arslanlar gibi cenk eden asker kardeşlerimizin ailelerine yardım gibi mukaddes bir emr-u hayra hasr olunmuştur. Hanım ve beylere bu eğlencelere iştirak ederek böyle bir emr-i mukaddes ve hayra muâvenette bulunacakları derkârdır. Duhuliye kemâfi's-sâbık bir kuruştur.", "Topkapı Parkı'nda Mütene Bir Gün", *Tasvîr-i Efkâr*, 15 Haziran 1331 [28 Haziran 1915], s. 3.

Müstecip Onbaşı Denizaltısı'nın Ziyarete Açılması

Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'nin faaliyetlerinin en önemlisi ise mürettebatı ile birlikte esir edilip Müstecip Onbaşı olarak isimlendirilen Fransız denizaltısı Turquoise'un ücret karşılığı ziyarete açılmasıdır. Cemiyet tarafından verilen ilânda “Çanakkale önünde mürettebatı ve ağabeytanı ile esir edilip Müstecip Onbaşı tesmiye edilen denizaltının bir iki güne kadar halkın ziyâretine Harbiye Nezâreti'nin izni ile açılacağı, varidâtının Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'ne verileceği...” bildirilmekteydi.⁶⁴ Denizaltının ziyaret bedeli olan bir liralık biletlerin satışı ise şehrin önemli mağazalarından yapılmıştır. Denizaltının ziyareti için cuma ve cumartesi günleri hanımlara, müteakip pazar ve pazartesi ise erkeklere tahsis edilmiştir.⁶⁵

Posta Pulları ve Mektup Yazımı İçin Yardım Talebi

Savaşta yaralanıp yazamayacak durumda olanlar ya da okuma yazma bilmeyen gazilerin imdadına Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti yetişmiştir. Cemiyet, hastanelerdeki yaralılara zarf ve kâğıt hediye ederek okulların tatil olması sebebiyle müsait olan öğrencileri, semtlerindeki hastanelere başvurarak yaralıların mektuplarını yazmaya davet etmiştir. Cemiyet gönüllü olarak mektup yazacakların, kartpostal, kâğıt kalem, zarf gibi malzemeyi istenildiğinde Cağaloğlu'ndaki merkezden alabileceğini ve yazdıkları mektupları da postaya vermek üzere genel merkez binasına getirebileceklerini belirtmiştir.⁶⁶ Bu çağrıya icabet eden Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'nden bazı hanımlar ile Bezm-i Âlem Vâlîde Sultânîsi Sanayi-yi Nefîse kısmı öğretmen ve öğrencileri, okullarında tedavi edilen yaralıların, ailelerine gönderecekleri mektuplarını yazmışlardır.⁶⁷ Bu mektup yazanlardan Kenan Efendiye 20 adet mektup yazdığına dair vesikası da verilmiştir.⁶⁸

Tasvîr-i Efkâr'da çıkan bir haberde ise, şehit çocukları yararına mektup ve kartpostallara ilave pul yapıştırılması, bu hususta çıkarılan kanunun uygulanışı ile ilgili tedbir alınarak bir an önce yürürlüğe konması istenmiştir.⁶⁹ Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti de bayram günleri için hazırladığı harp manzaralı kartpostallar ile yardım toplamıştır.⁷⁰

64 *Tanin*, 29 Teşrinievvel 1331 [11 Kasım 1915].

65 BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), HR. MA, 1150/59.

66 *Sabah*, 7 Mayıs 1915, [24 Nisan 1331], s. 5; *Tanin*, 24 Nisan 1331 [7 Mayıs 1915], s. 5.

67 “Gazilerimizin Mektupları”, *Sabah*, 26 Nisan 1331, [9 Mayıs 1915].

68 “Bâlâda ismi muharrer efendinin mecrûhine (yaralıları) 20 adet mektup tahrir (yazarak) ederek dâhiliye müdiriyetine teslim ettiği tasdik olunur.” 26 Eylül 1331 [9 Ekim 1915] Heyet-i İdare Kâtibi. Bakınız ek 6.

69 “Eytam ve Erâmil-i Şüheda İçin”, *Tasvîr-i Efkâr*, 21 Mayıs 1331 [3 Haziran 1915], s. 3.

70 *Sabah*, 1 Teşrinievvel 1331, [14 Ekim 1915], s. 1; *Tanin*, 5 Teşrinievvel 1331 [19 Ekim 1915], s. 1.

Bir yıl sonra Servet-i Fünûn'da çıkan bir yazıdan da anlaşıldığı üzere Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, yardım toplama faaliyetlerine çıkardığı 10 ve 40 paralık resimli pullarla devam etmiştir.⁷¹ Halkı durumuna göre yardıma iştirake davet ederek, gönderecekleri mektup ve tezkerelerde resmî posta pullarının yanına bu pulları yapıştırarak yararlılar için bir yardımda bulunmak sureti ile vicdanen rahat olacaklarını, bu yardımların önemi ise “*Damlaya damlaya göl olur. Küçük fedakârlıkların muhassılası, küçük îânâtların yekûnu büyük olur.*” gibi ifadeler ile belirtilmiştir.⁷²

Çiçek Günlerinin Gelirleri

Hilâl-i Ahmer hanımlarının halktan yardım toplama faaliyetlerinden biri de “çiçek günü” adını verdikleri toplantılardır. Böylece halkın yardım faaliyetlerine daha fazla katılımını sağlamak amaçlanmıştır. Halkın çiçek almasını teşvik eden gazete ilanlarından biri de bayramın birinci günü verilmiştir. İlanlardaki “*Bir kahramanın ak alnı üstünde açılmış bir kırmızı yara gibi beyaz sinesinde kanlı bir hilâl ağlayan bu çiçekler için hepimizin vereceği küçük paralar toplanacak, birikecek; sargı, ilaç, gıda olacak. İstanbul kapılarını beklerken yaralanan askerlerimiz bunlarla şifa ve hayat bulacak.*” ifadeleri ile yardım toplamak için İstanbul halkının çiçek alması istenmiştir.⁷³

Hilâl-i Ahmer Kadınlar Takvimi çiçek gününü, kalplerdeki vatan sevgisinin ve yardım duygusunun ispat edilmesi için bir fırsat olarak görmektedir.⁷⁴ Cemiyetin çiçek satışından elde ettiği gelir 1913'te 549, 1914'de 1.518 Osmanlı Lirası olurken; 1915'de önceki yıla göre artış göstererek 2.255 Osmanlı Lirası olmuştur. 1916'da ise elde edilen gelir 1.450 Osmanlı Lirası'dır.⁷⁵ Özellikle, Çanakkale Muharebeleri'nin ce-reyan ettiği 1915 yılı çiçek satışından elde edilen gelirin yüksek oluşu halkın şehirlerindeki misafir yaralı gazilere olan ilgisini göstermesi bakımından önemlidir.

Yardım İçin Cihadiye Yüzükleri

Yardım toplama yollarından bir diğeri ise Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti tarafından piyasaya sürülen “cihadiye yüzükleri” olmuştur. Tanesi 5 kuruş olan bu yüzükleri, 9 Nisan 1915 tarihli gazete haberlerinde satın almak sureti ile cihada hem madden

71 Bu pul örnekleri için bakınız ek 3.

72 Mahmud Sâdık “Hilâl-i Ahmer Pulları”, *Takvim*, III, s. 78-85.

73 “Hilâl-i Ahmer Çiçeklerini Alınız”, *İkdam*, 30 Temmuz 1331 [12 Ağustos 1915], s. 1.

74 “Hilâl-i Ahmer Çiçek Günü”, *Takvim*, II, s. 56.

75 *Takvim*, III, s. 72.

hem de manen katılmış olunacağı, yakında ise piyasaya sürüleceği bildirilmiştir.⁷⁶ Bu yüzükler yaklaşık bir ay sonra 4 Mayıs 1915 tarihli bir haberden de anlaşılacağı üzere satışa sunulmuştur.⁷⁷

Yardımlarda Asker Yakınlarının Gözetilmesi

Cemiyetler yardım toplarken şehit yakınlarının maddî ve manevî ihtiyaçlarının temini hususuna büyük önem vermişlerdir. Yapılan yardımlar, ya bizzat toplayan cemiyet tarafından ya da bir başka cemiyet vasıtasıyla ihtiyaç duyulan yere ulaştırılmaya çalışılmıştır. Burada da tasnifin zorluğuna rağmen asker yakınlarına yapılan yardımları birkaç başlık altında incelemeye çalıştık.

Öncelikli olarak savaş meydanında savaşanların, geride kalan ailelerinin en büyük sıkıntısı maiyetlerinin temini olmuştur. Savaş nedeni ile zaten yeteri miktarda bulunmayan erzakın (yiyecek maddesi) temininde sıkıntı yaşanmıştır. Ayrıca ailenin geçimini sağlayan erkeklerin cephede olması aileleri maddi olarak da büyük sıkıntılara sürüklemiştir. Yardım cemiyetleri bu hususa da duyarlı olmuş, imkânlarını bu amaçta kullanmışlardır.

Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti, bu güne kadar hükümetten ve Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti'nden aldığı veya kendisinin düzenlediği müsamere ve konserlerden elde ettiği 130.000 Osmanlı lirasından 120.000 lirasını ihtiyaç sahibi yaralı askerlerin aileleri ve şehit çocuklarının ihtiyaçlarının temini için kullanmıştır. Özellikle asker ailelerinden kimsesiz, yardıma muhtaç olanlara yapılacak yardımları cemiyet üyesi hanımlar evlerine kadar götürerek vermişlerdir.⁷⁸

Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'nin yardımları günün gazetelerinde de genişçe yer almıştır. Cemiyet tarafından gazeteye verilen ilânlarda Üsküdar ve Kadıköy civarında yardım için polisten vesika almış ailelerin bu defa erzak alabilmesi için yanlarında tasdik mühürlerini de getirmeleri istenmiştir.⁷⁹ Cemiyet bir ay kadar sonra Kadıköy Şubesi vasıtasıyla asker ailelerine mensup 3.545 kişiye erzak dağıtmıştır.⁸⁰ Aynı gün cemiyetin Bebek Şubesi tarafından da asker ailelerine mensup 2.305

76 "CihadiyeYüzükleri",*Tanin*, 27 Mart 1331 [9 Nisan 1915]; "Cihadiye Yüzükleri" *Tasvîr-i Efkâr*, 27 Mart 1331 [9 Nisan 1915], s. 1.

77 "Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti'nden: Cihadiye yüzükleri bi'l-umûm Müdâfaa-i Milliye şubelerinden ve taliyelerinde Müdâfaa-i Milliye vesikalarını haiz mutemetlerle Mehmed Balcı Kardeşler, Mustafa Şamlı ve mahdumu ve Macid Mehmed Karakaş, Dilberzâde Kardeşler'de satılmakta olup, bunlardan ve şuûbatı merkezine tarafından satış mahalli ittihaz edilip.."; "Hediye Tevzi", *Sabah*, 21 Nisan 1331 [4 Mayıs 1915], s. 1.

78 Lebib Selim, "Türk Kadınlığının Harb-i Umûmi'deki Faaliyeti", *Türk Yurdu*, 22 Teşrinievvel 1331 [4 Kasım 1915], yıl 5, sayı 95. s. 259.

79 "Asker Ailelerine Tevziat", *Tasvîr-i Efkâr*, 27 Mart 1331 [9 Nisan 1915], s. 2.

80 *Tasvîr-i Efkâr*, 30 Nisan 1331 [12 Mayıs 1915], s. 1.

kişiyi erzak dağıtımını yapılımıştır.⁸¹ Ayrıca müracaat edilmesi hâlinde Ramazan ayında da erzak yardımına devam edileceği bildirilmiştir.⁸²

Asker ailelerine yardımda bulunan cemiyetler arasında İstihlâk-i Millî Kadınlar Cemiyeti'nin de önemli bir yeri vardır. Mahallelerde asker aileleri arasında araştırma yaparak yardıma muhtaç olanlara yardım eden cemiyet, kirasını dahi ödeyemeyecek bîçare ailelerin ev kiralarını ödemiştir.⁸³

İstanbul halkı üç ayların girmesi ile birlikte hudut boylarında savaştan, memleketin hastanelerinde tedavileri devam eden gaziler ile esir düşen askerleri ihmal etmemiş, gelecek bayramı da düşünerek “*hediye paketi*” adı verilen bayramlık paketlerin hazırlığına başlamıştır. 55 kuruşa mal olan bu paketlerin içinde mendil, havlu, çorap, sabun ve şeker gibi malzemeler bulunmaktadır. İlanlarda Ramazan ayındaki reçel ve simit için ayrılan paralarının bir kısmının bu paketlerin hazırlanması için bağışlanması istenmiştir.⁸⁴

Asker ailelerine yardımlar yapılırken sembolik de olsa şehitlerin yetimleri unutulmamıştır. Yaklaşan bayram öncesi 350 kadar şehit evlâdına bayram elbiseleri hazırlamak ve onları bayramda eğlendirmek için gerekli meblağı toplamak üzere Müdâfaa-i Milliye ile teşrik-i mesâi eden Teâli-i Nisvân Cemiyeti (Kadınları Yükseltme Cemiyeti) 7 Ağustos 1915'te Şişli Osman Bey Gazinosu'nda gündüz ve gece hanımlara müsâmere tertip etmiştir. Katılımcıların evlerine rahat dönebilmeleri için gece yarısı İstanbul'a (sur içi) tramvay da tahsis edilmiştir.⁸⁵ Cemiyet yardım faaliyetlerine bayram süresince de devam etmiştir. Müdâfaa-i Milliye ve Teâli-i Nisvân Cemiyetleri şehit çocuklarını giydirecek bayram günü üzerlerinde “*şehit çocukları*” yazılı ipek kurdeleler göğüslerine takılmış olduğu halde Gülhane Parkı'na götürmüş, burada çikolatalar ikram edilen çocuklara bayramlarda yalnız olmadıkları, onların anne ve babalarının artık bu millet olduğu gösterilmiştir.⁸⁶

Çoğunluğu küçük kızlardan ibaret olan Mekâtib-i Vakfiye öğrencileri arkadaşlarını sevindirmek üzere kendi harçlıklarından topladıkları meblağı, Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti'ne bağışlamışlardır.⁸⁷ Bunlardan İsmihan Kaya Sultan Kızlar Vakıf Mektebi öğrencileri Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti'ne şehit çocuklarının iânesi ve bayramlık yeni

81 *Tasvîr-i Efkâr*, 6 Mayıs 1331 [19 Mayıs 1915], s. 1.

82 “Asker Aileleri İçin”, *Sabah*, 14 Haziran 1331 [27 Haziran 1915], s. 1.

83 Lebib Selim, “Türk Kadınlığının Harb-i Umûmî'deki Faaliyeti” *Türk Yurdu*, 22 Teşrinievvel 1331 [4 Kasım 1915], Yıl 5, Sayı 95, s. 259.

84 *Takvim*, III, s. 61-62.

85 “Müsâmere” *Tanin*, 19 Temmuz 1331 [30 Temmuz 1915], s. 1.

86 *Tasvîr-i Efkâr*, 2 Ağustos 1331 [15 Ağustos 1915], s. 2.

87 Lebib Selim, “Türk Kadınlığının Harb-i Umûmî'deki Faaliyeti” *Türk Yurdu*, 8 Teşrinievvel 1331 [21 Ekim 1915], Yıl 5, Sayı 94, s. 250.

elbiseler alınması için kendi harçlıklarından topladıkları 751 kuruş, 15 parayı teslim etmişlerdir.⁸⁸ Halkın şehit çocuklarına yardımları kesmemesi ve yardım şuurunun iyice yerleşmesi için üzerlerinde 'Yetimlere yardım ediniz.' ifadelerinin bulunduğu küçük bayraklar dağıtılmıştır.⁸⁹

Hastanelerde Yaralıların Ziyaret Edilmesi

Gelen yaralılar hastanelerde yalnız bırakılmamış, tedavileri devam ederken hastanelerde ziyaret edilerek, ufak da olsa ihtiyaçlarını gidermek, teselli ve maneviyatlarını yükseltme gayreti içinde olunmuştur. Bu ziyaretler sırasında, portakal, çorap, mendil, çiçek, kolonya gibi basit ama sembolik değeri yüksek hediyeler verilmiş, hal ve hatırları sorularak gazaları tebrik edilmiştir.

Ziyaretler, ferdi olduğu gibi cemiyetlerin organizesi ile de yapılmaktaydı. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Fatih ve Beyazıt Kulüpleri azalarından mürekkep bir heyet hastanelerde bulunan gazileri ziyaret ederek gazalarını tebrik etmiş, portakal hediye etmiştir.⁹⁰ Kadıköy Numune Mektebi öğrencileri muhtemelen Haydar Paşa İskelesi'nde Hilâl-i Ahmer Tıp Fakültesi Hastanesi'ne nakli yapılan yaralıları okul penceresinden görmüş, "kalplerinden gelen bir hissi hamiyetle" o an ceplerinde bulunan harçlıklarını toplayıp portakallar alarak öğretmenleri refakatinde yaralıları hastanede ziyaret etmişlerdir.⁹¹ Yine Davud Paşa Kız Mektebi öğretmen ve öğrencileri Cerrahpaşa Hastanesi'nde tedavileri devam eden yaralıları ziyaret ederek hal ve hatırlarını sormuşlardır. Yanlarında getirdikleri çiçekler, portakal, tütün, kolonya gibi hediyeleri takdim etmişlerdir.⁹² Bezm-i Alem Vâlide Sultânîyesi öğrencileri kendi okullarında tedavileri devam eden gazileri ziyaret ederek, birer paket sigara hediye etmişlerdir.⁹³

Asker Aileleri Yardımcı Hanımlar Heyeti ve Biçki Yurdu üyesi hanımlar hastaneleri ziyaret ederek yaralıların hal ve hatırlarını sormuşlardır. Bu ziyaretlerinde yaralılara bizzat portakal ve sigara hediye ederek mektuplarını yazmışlardır.⁹⁴

Maarif Nezareti ise oluşturduğu Hediye-i Harbiye adlı komisyonla İstanbul'un muhtelif okullarında açılan hastaneleri ziyaret ederek buralardaki gazilere portakal

88 *Sabah*, 28 Mayıs 1331 [10 Haziran 1915]; *Tasvîr-i Efkâr*, 28 Mayıs 1331 [10 Haziran 1915], s. 1.

89 Bakınız, ek 9.

90 "Gazilerimize Hediye" *İkdam*, 25 Nisan 1331 [8 Mayıs 1915], s. 2.

91 "Kadıköy Numune Mektebi Talebesinin Gazilere Hediyeleri" *İkdam*, 28 Nisan 1331, [11 Mayıs 1915], s. 1.

92 *İkdam*, 28 Nisan 1331 [11 Mayıs 1915], s. 1.

93 *İkdam*, 27 Nisan 1331 [10 Mayıs 1915]; *Sabah*, 10 Mayıs 1915 [27 Nisan 1331].

94 "Gazileri Ziyâret", *Sabah*, 22 Nisan 1331 [Mayıs 1915], s. 2.

dağıtmıştır. Ayrıca hastanelere kullanılmak üzere sargılık Amerikan bezi bağışlamışlardır.⁹⁵ Kartal kaymakamı da Tuzla Hastanesi'nde yaralılara beş kasa portakal hediye etmiştir. Tuzladaki Aydınli halkı tarafından hastanedeki yaralı gazilere mektep çocukları vasıtasıyla tütün ve mendil dağıtılmıştır.⁹⁶ Kadınlar Esirgeme Derneği de yaralılar menfaatine yaptıkları faaliyetle birlikte yaralıların ziyaretini de ihmal etmemiştir. Daruşşafaka Hastanesi'ni ziyaret ederek hastalara portakal ve bazı hediyeler vermişlerdir.⁹⁷

Bu ziyaretlerin belli saatler ve hastanelerde yoğunlaşması Hilâl-i Ahmer ve Müdafaa-i Milliye Cemiyetlerinin dikkatini çekmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, İstanbul halkının hastanelerdeki yaralılara gösterdiği şefkat, merhamet, yakın ilgi ve getirdikleri hediyelere teşekkür ettikten sonra ziyaretçilerin çokluğu sebebiyle çıkan sıkıntıları gidermek ve hastanelerin idaresinde bir düzen sağlamak amacıyla belirli saatlerde ziyaretlere izin verileceğini, ayrıca ziyaretçilerin münferit veya birkaç kişiyi geçmemesini istemek zorunda kalmıştır.⁹⁸

Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti ise ziyaretlerin sadece Gülhane, Haseki ve Beyoğlu'ndaki yakın hastanelere hasredilmesinin, diğer hastanelerdeki tedavileri devam eden kahraman gazilerin kalplerinde üzüntüye sebep olacağını, bunun ise hiçbir şekilde tasvip edilemeyeceğinden uzaktaki hastanelere de gidilmesi ve bu konuda gerekirse Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti'ne başvurulması istenmiştir.⁹⁹

Gayrimüslim Halkın Yardım Faaliyetleri

Gayrimüslimlerin muharebelerinin diğer faaliyetler ile birlikte belirtilmesi onların bu husustaki himmetlerinin mevcutlar içinde tam bilinmemesine neden olacaktır. Bu nedenle ayrı başlık halinde incelenen bu faaliyetler de göstermektedir ki, Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim vatandaşları içinde yaşadığı toplumdaki farklı düşünmemiş,

95 "Gazilerimizi Ziyâret" *Sabah*, 5 Mayıs 1331 [18 Mayıs 1915], s. 1.

96 *Sabah*, 8 Mayıs 1331 [21 Mayıs 1915] s. 3.

97 Lebib Selim, "Türk Kadınlığının Harb-i Umûmî'deki Faaliyeti", *Türk Yurdu*, 5 Teşrinisani 1331 [18 Kasım 1915], Yıl 5, Sayı 96, s. 270-271; "Gazilerimize Hediye" *Sabah*, 14 Mayıs 1331 [27 Mayıs 1915], s. 1.

98 "...Her gün Hilâl-i Ahmer hastanelerine asâkir-i şâhâne için hedâyâ-yı muhtelif ile gelen ziyâretçilerin adedi şâyân-ı iftihar bir yekûna balığ olmaktadır. Cemiyetimiz züvvâr-ı muhteremininifâ eyledikleri bu muavenetin hakikaten makbul olduğu ve hem intizâm-ı idareyi temin hem de ziyâretlerin iteshil etmeyi arzu ettiği cihetle, muhtelif hastanelerde muayyen saat, ziyâret tayin eylemiş ve bu saatlerde muhterem züvvârın kemal-i sühuletle dolaşabilmeleri için ancak münferiden veya bir kaç kişi birlikte vâki olacak ziyâretleri kabûle karar vermiştir. Muayyen olan saat haricinde veya müctemian gelecek olan züvvârın kabûlü hem hastanenin intizâmını, hem hastaların sıhhatini, hem de emr-i ziyâreti ihlal eyleyeceğinden ba'demâ bu saatlere dikkat olunmasını ve takım hâlinde gelinmemesini hamiyetli ahâlden rica eyleriz. "Gazilerimizi Ziyâret" *İkdam*, 25 Nisan 1331 [8 Mayıs 1915], s. 2.

99 *İkdam*, 27 Nisan 1331 [10 Mayıs 1915], s. 1.

yıllardır kader birliği yaptığı komşuların dertleri ile dertlenmişlerdir. Gayrimüslimlerin yardımları sade memleket içinden olmamış, yurt dışından da sefaretler vasıtası ile özellikle maddi yardımda bulunmuşlardır.

Hariciye Nezareti'nde oluşturulan yardım komisyonuna 1 Temmuz 1915'de yurt dışından gelen 10.000 Marklık yardım Hariciye Nezareti'ne, ilgili yerlere nakledilmek üzere teslim edilmiştir. Ayrıca komisyon toplanan paralardan hastanelerde kullanılmak üzere yatak, yorgan, çarşaf yatak kılıfı gibi esasta hastane levazımatı tedarik etmiştir.¹⁰⁰

Gayrimüslim vatandaşlar da kendi aralarında yardım toplamışlardır. Musevî cemaati Balat'taki kendi hastanesi Or-Ahaim'de yaralı gazilerin tedavilerini yapmanın yanında, topladığı 100 yataklık eşya bedeli olan 700 Osmanlı Lirasını hahambaşı vasıtası ile Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'ne teslim etmiştir.¹⁰¹ Haham Başî Hâyim Naûm Efendi Şişli Etfal Hastanesi'ni ziyaret ederek yaralılara çeşitli hediyeler vermiştir.¹⁰²

Osmanlı Devleti gayrimüslim vatandaşlarından Hristiyanlar da Muharebeler sırasında kendi cemaatlerini temsilen yardım faaliyetlerinden geri kalmamıştır. Bakırköy ahalisinden Karabet Yavruyan Efendi ile tüccardan Hayik Andonyan ve Takfor Aravyan Efendilerden oluşmuş bir heyet Bakırköy Ermenilerinden topladıkları beş bin sigara, on kilo çay, otuz beş kilo şeker ve yirmi beş kıyve üzüm ile Yedikule dışındaki Ermeni Hastanesi'nde bulunan yaralı gazileri ziyaret etmişlerdir.¹⁰³ Burada görüldüğü gibi gayrimüslim cemaat kendi hastanelerini yaralılara açmış tedavileri için gerekli masrafı da kendileri karşılamışlardır. Hastanelerini yaralıların tedavilerine açanlardan diğer cemaat ise Rumlar olmuştur. Savaş sırasında Yedikule'deki Rum Hastanesi'nde yaralılar tedavi edilmiştir.

İstanbul'da bulunan İsviçre tebaasına mensup hanımlar Balkan Muharebelerinde olduğu gibi, kurdukları bir komisyon vasıtasıyla Haseki Hastanesi, Cerrahpaşa Şehremâneti Hastanesi ile Çukurbostan Hastanesi ve İstihlâk-i Millî Kadınlar Cemiyeti Hastanesi'ndeki yaralıların ihtiyacını temin için sargı bezi, çamaşır ve elbise yardımında bulunmuşlardır.¹⁰⁴ İstanbul'daki Amerikan Sefirinin hanımı Madam Morgenthau da, Taşkışla Hastanesi'nde tedavileri süren yaralıları ziyaret etmiştir.¹⁰⁵

100 BOA, HR, SYS, 2174/2, 110-111. Bu dosyada yardım teslim evrakları ve toplanılan paranın harcama vesikalarını ihtiva eden birçok belge vardır.

101 "Hilâl-i Ahmer'e Teberruat", *Tasvir-i Efkâr*, 24 Mayıs 1331 [6 Haziran 1915], s.1

102 "Gaziler Arasında: Hilâl-i Ahmer Hastahanesi'ni Ziyâret" *Sabah*, 23 Nisan 1331 [6 Mayıs 1915], s. 2.

103 *İkdam*, 25 Nisan 1331 [8 Mayıs 1915], s. 2.

104 *Servet-i Fünûn*, 20 Ağustos 1331 [2 Eylül 1915], s. 252.

105 *İkdam*, 28 Nisan 1331 [11 Mayıs 1915].

Sonuç

Çanakkale'de 1915 yılında cephe ve gerisinde İstanbul ve cepheye yakın diğer şehirlerde cereyan eden hadiseler bugün yaşanması muhtemel aynı ya da benzeri durumda milletin, varlığını devam ettireceği hususunda hangi dinamiklere sahip olduğunu göstermiştir.

Ayrıca şunu da belirtmemiz gerek ki, Mehmetçiğin cephede gösterdiği civanmertliğe nerede ise denk fedakârlık ve gayret cephe gerisinde de yaşanmıştır. Millet cephedeki asker kardeşinin, ihtiyaçlarını temin etmek, vatanın ve milletin selâmet ve bekası için sahip olduğu mücadele azmini ve zafere inancını yüksek tutmak için elinden gelen her fedakârlığı göstermiştir.

Halk yaralılara topyekûn sinisini açmış, ihtiyaçlarını temin için hiçbir yardımdan çekinmemiştir. Her biri imkânı dâhilindeki yardım malzemesini gerek ferdi gerekse cemiyetler vasıtası ile ihtiyaç sahiplerine ulaştırma yarışı içinde olmuştur. Cephede Mehmetler vatanın kilidi Boğaz'ı savunurken, Türk halkı da onların ardından sessiz bir destan yazmış, kimi elinin emeği ve gözünün nuru, kimi kaleminin mürekkebi, hülâsa bütün varlığıyla cephe gerisinde adı koyulmamış bir mücadele yürütmüştür.

Kaynakça

Sürelî Yayınlar

İkdam

Sabah

Servet-i Fünûn

Tanin

Tasvîr-i Efkâr

The Daily Telegraph

Turan

Arşiv Belgeleri

BOAHR. MA, 1150/59.

BOA HR, SYS, 2174/2,

KA (Kızılay Arşivi) 520/6.

ATASE, Kls. 2426, Dos. 65, Fih. 1-3

ATASE, Kls. 182, Dos. 781, Fih. 1.

Matbu Kitap ve Makaleler

Akgün, Seçil – Uluğtekin, Murat, “Hilâl-i Ahmer ve Kurtuluş Savaşı”, *Askerî Tarih Bülteni*, Ankara 1995.

Akgün, Seçil – Uluğtekin, Murat, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, Ankara, 2002.

Çakır, Serpil, *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul: Metis, 1994.

Doktor Yakop, “Türk Kadınlarının Hastabakıcılığı”, *Türk Yurdu*, 16 Temmuz 1331 [29 Temmuz 1915], yıl 5, Sayı 88, s. 185-186.

Erdemir, Lokman, Sebep ve Sonuçlarıyla Çanakkale Savaşları (Sosyal Tarih Açısından), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2008.

Ener, Kadir,(1954), *Çanakkale'den Hatıralar* İstanbul

Hatemi, Nilüfer, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, I-II, Yapı Kredi, İstanbul 2002.

Kurnaz, Şefika, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını: 1839-1923*, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1991.

Kaplan, Leyla, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını: (1908-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1998.

- Lebib Selim, "Türk Kadınlığının Harb-i Umûmî'deki Faaliyeti" *Türk Yurdu*, 8 Teşrinievvel 1331 [21 Ekim 1915], yıl 5, sayı 94, s. 250-251.
- Lebib Selim, "Türk Kadınlığının Harb-i Umûmî'deki Faaliyeti", *Türk Yurdu*, 22 Teşrinievvel 1331 [4 Kasım 1915], yıl 5 sayı 95, s. 259-261.
- Lebib Selim, "Türk Kadınlığının Harb-i Umûmî'deki Faaliyeti", *Türk Yurdu*, 5 Teşrinisani 1331 [18 Kasım 1915], yıl 5, sayı 96, s. 269-271.
- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi* (1329-1331), (1335). (OHACS) İstanbul: Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti.
- 1335-1919 Senesinde Mün'akid Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umûmisi Heyeti Muhteremesine Takdim Edilen 1330-1334 Senelerine Âid Merkez-i Umûmi Raporu* (OHACR).
- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi Tarafından Tertib Edilen Takvim II*, 1332.
- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi Tarafından Tertib Edilen Takvim III*, 1333.
- Oktar, Tiğınçe, *Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı: Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi*, İstanbul: Bilim Teknik, 1998.
- Polat, Nazım H., *Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1991. Sanders, Liman Von (1968), *Türkiyede Beş Yıl*, çev. M. Şevki Yazman, İstanbul.
- Selahattin Adil Paşa,(1982), *Selahattin Adil Paşa'nın Hatıraları: Hayat Mücadeleleri*, haz. Enver Koray , İstanbul.
- Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı (1877-1949)*, (1950). Ankara: Kızılay Yayınları.
- Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Darussınası*, (1339). İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekâsi.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı Devri: Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1915-Ocak 1916)*,C. 5, 3. Kitap Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1980.
- Türk Silahlı Kuvvetleri tarihi: Osmanlı Devri: Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Çanakkale Cephesi Harekâtı (25 Nisan 1915 Mayıs 1915)*C. 5, 2. Kitap, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1978.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı Devri: Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914- 25 Nisan 1915)*,C. 5, 1. Kitap, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1993.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi: İdari Faaliyetler ve Lojistik*, X, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, 1985.

Ekler

Ek 1: Tıp Fakültesi öğrencisi veya muallimi Kenan Efendi'nin dolaştırdığı 159 nolu yardım sandığından toplanmış 180 kuruşluk aynı yardımın 5 Ağustos 1331 [18 Ağustos 1915] tarihinde teslim edildiğine dair Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin tanzim ettiği makbuz.

Mecruhlarımıza yatak. *Sabah*, 8 Mayıs 1915.

Ek 2: Hastanelere yatak başışı için yapılan ilan

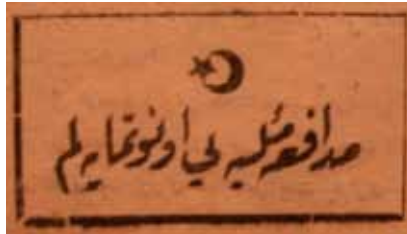

Ek 3: Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin bastırđı pul örnekleri.

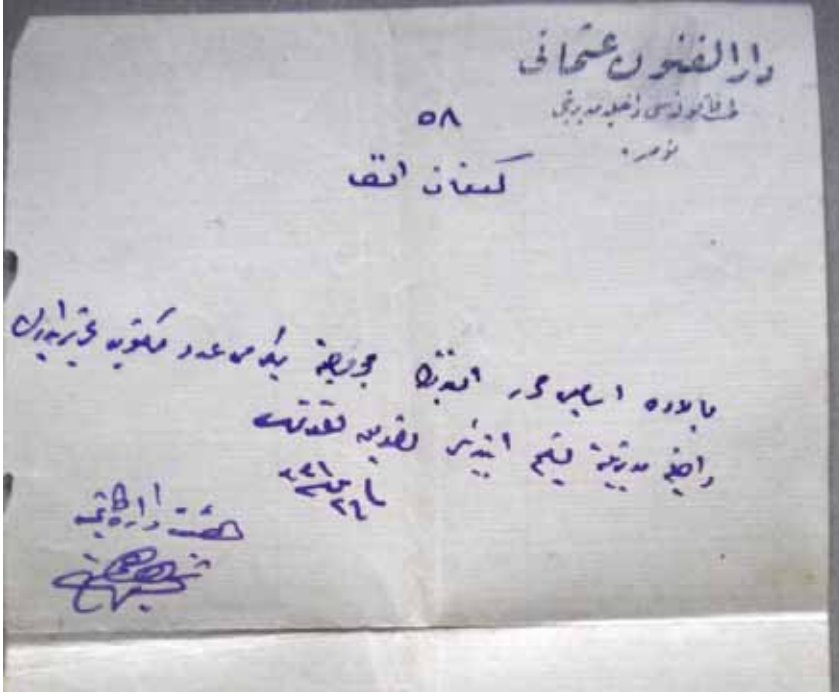

Takvim, II, s. 56.

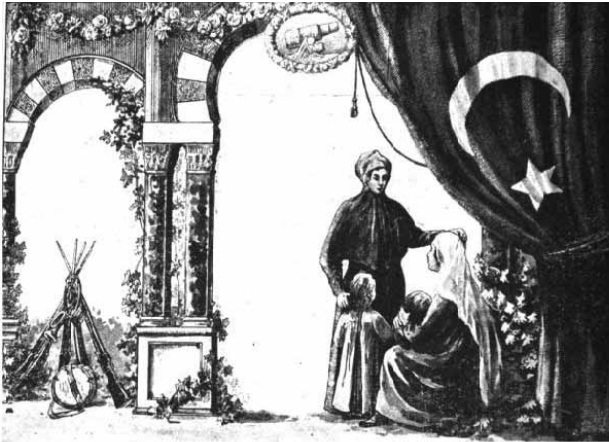
Ek 4: Hilal-i Ahmer Çiçek Günü

Ek 5: Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ni unutmayalım.

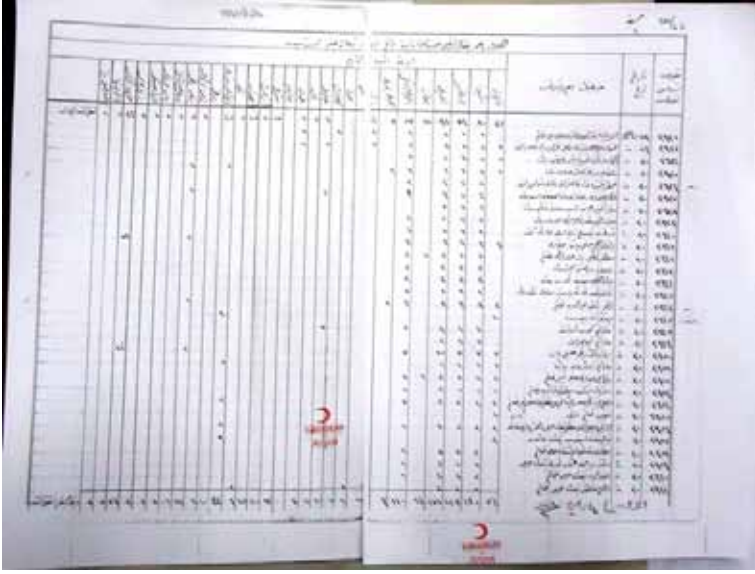

Ek 6: Tıp Fakültesi öğrencisi veya muallimi Kenan Efendi'nin 26 Nisan 1331 [9 Mayıs 1915] mecruhine 20 adet mektup yazdığına dar vesika.

(خاطرہ جلاوت) طوبہ النون و کوموش جیوی چاقق سورتیله ابراز فتوت و شفقت ایند ذوات کرامه و سیاه تخطر اولوق اوزره «عسکر عالمهاری یاردیمس خاطر جیتی» نامه اعطا اولوننده اولان شهادتنامه تک سورن .

Ek 7: Çanakkale Savaşları boyunca büyük yararlılıkları görünen Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'nin namına yardım yapanlara verilmek üzere hazırlanan bir şahadetname.

KA (Kızılay Arşivi) 520/6.

Ek 8: Çağaloğlu Hilal-i Ahmer Hastanesi'ne Yardım Listesi

Yetimlere yardım ediniz.

Ek 9: Yetimlere yardımı temin için hazırlanmış bir bayrak.